

Aleksandar Dobrijević
MALJ ZA UČENJAKE
ROMAN

L O M

BEOGRAD / MMXXIII

© Aleksandar Dobrijević, 2023

urednik izdanja
Flavio Rigonat

MALJ ZA UČENJAKE

Da Svetozara ne poznajem već trideset četiri godine, pomislio bih kako njegovo laprdanje o važnosti odlaska na proslavu proglašenja zajedničkog srednjoškolskog druga za predsednika novoosnovanog srbijanskog ogranka *Društva prijatelja Tomasa Bernharda*, a pod nadzorom nešto starijeg italijanskog kraka istoimenog *Društva*, izvire iz prolazne blokade volje da započne svoj dugo najavljivan ogled o Lajbnicovom shvatanju harmonije duše i tela, čije je pisanje odlagao zbog opsesivnog ali propalog pokušaja da pruži neoborive dokaze u prilog valjanosti filozofove čvrste vere u vlastito genealoško stablo po očevoj liniji, za koje je on, Gotfrid Wilhelm Lajbnic, tvrdio da nekoliko kolena unazad vodi do Lužičkih Srba, uveravajući u to, licem u lice, i cara Petra Velikog: „Govorim Vam kao Sloven Slovenu. . . obojica potičemo iz naroda čiju sudbinu niko ne može da prorekne“ (sumnja u autentičnost ovog možda udvoričkog iskaza nije sprečavala Svetozara da ga u našim razgovorima neretko pomene). Nagovoru da nas dvojica prisustvujemo tom događaju početka sam se svesrdno opirao, jer je Tara, najbliža saradnica predsednika novoosnovane srbijanske

filijale *Društva prijatelja Tomasa Bernharda*, zadužena da nam u njegovo ime uruči pozivnice za predstojeću ceremoniju, s radošću saopštila dolazak osobe zbog koje sam u svojoj prilično zgrčenoj mladosti ozbiljno meditirao o samoubistvu, ali prevashodno da bih svog najboljeg kamarada, Svetozara, spasio od rugla kom će neizostavno biti izvrgnut ukoliko uspe da ostvari svoj tvrdoglavi naum. Ivona, devojka u koju sam bio nesrećno zaljubljen tokom srednjoškolskih i studentskih dana, a sada proslavljena modna kreatorka iz Milana i aktuelna predsednica italijanske grane *Društva prijatelja Tomasa Bernharda*, prenela je preko Tare poruku da je izuzetno ponosna što će Sveta, kako su ga skraćeno svi oduvek zvali, na prvom zvaničnom susretu starijeg italijanskog i novorođenog srbijanskog kluba poklonika austrijskog književnog giganta, imati priliku da pročita odlomke iz svog romana prvenca u nastajanju, pod radnim naslovom *Roman o Tetki*, a da joj, navodno, ni susret sa mnom ne bi bio mrzak, ako se Tari, u njenom energičnom naprezanju da omekša moj tvrdokorni otpor prema toj farsičnoj svečanosti, preko bledopurpurnih usana nije otela bezobzirna laž. Kao prevejani astronom, vrlo dobro znam da je dubina zvezdanog neba nad nama plića od dubine bezakinja u nama i oko nas, što u praktičnom smislu znači da je lakše predvideti, sa zavidnom egzaktnošću, pu-

tanju nekog nebeskog tela u dalekoj budućnosti od sutrašnjeg ponašanja kapricioznog dvonošca, nasumično izabranog. Ali sve i da su mi htenja relativno sveže udovice Ivone bila sasvim neprozirna, nakon trodecenijskog bliskog prijateljstva Svete i mene makar sam mogao da prozrem, bez ikakvih hromatskih aberacija, većinu njegovih i, naravno, sopstvenih slabosti.

Sveta je bio zakleti neženja, govorio je da je brak najgora opcija za filozofa i njegovo filozofiranje, da je biti filozof-neženja drevna filozofska tradicija koja se mahom ne poštuje, i da upravo to dovodi do propasti filozofa i propadanja kvaliteta filozofiranja, što ne znači da filozof treba da živi u celibatu, jer filozof nije kaluđer, nije seksualni asketa, nije ženomrzac, već u suštini mislilac, a biti mislilac je tako osetljiva profesija i tako zahtevna radnja, potpuno nesaglasna s bračnom institucijom, inače potencijalno divnom institucijom za sve ne-filozofe, u kojoj svakodnevni život, taj najveći neprijatelj mišljenja, takoreći smrtni neprijatelj mišljenja, odnosi prevagu i konačnu pobedu nad krhkim mislećim bićem kakav je filozof, ako je iole kvalitetan, jer pod teretom svakodnevnog života niko ne može da misli u pravom smislu te reči, ali jedino je filozof u stanju da pati, na kraju krajeva da smrtno strada, ako je sprečen da misli, dok svi ostali uopšte ne pate što ne misle pod teretom

svakodnevnog života, naprotiv, mišljenja se pod takvim teretom svi ostali najpre i najlakše odriču. Kad sam jednom, bivajući inače duduk za filozofiju, probao da oborim takvo njegovo tragičko shvatanje o oženjenim filozofima, setivši se, kao što bi se na mom mestu setio svako ko je i najpovršnije upoznat s čuvenim filozofskim anegdotama, slučaja Sokrat, koji se valjda hvalio time da je svoje majstorske argumentativne veštine razvio unutar braka, dakle upravo zahvaljujući braku sa Ksantipom, ženom rasprisanom i poslovično nezgodnog karaktera, Sveta je jedva dočekao da me učutka, rekavši nešto poput: e moj dobri astronome, nema sumnje da je Sokrat potencijalno bio najkvalitetniji filozof, svi misleći ljudi tog doba videli su taj potencijal u njemu, čak i ono opskurno Pitijsko proročište, na kraju krajeva zato je imao toliko slavni učenika, ali prenebregao si činjenicu da je on, čim se oženio, prestao da razmišlja o stvarima mimo svakodnevnog života, što je, ako mene pitaš, bio znak da se odrekao svog potencijala, osetili su to i njegovi učenici, pa je svaki krenuo svojim putem, a to što su ga već u starini hvalili kako je prvi uspeo da prizemlji filozofiju, tu u stvari nema šta da se hvali, Sokrat se zaglibio u svakodnevni život kao u živo blato, toliko se natovarivši problemima svojstvenim svakodnevnom životu da je svaki njegov pokušaj rešavanja problema svojstvenim svako-

dnevnom životu završio u takozvanom ćorsokaku, ali treba da mu budemo zahvalni što nam je prvi pokazao, premda to nije nameravao, kakav kraj da očekujemo ako mišljenje podredimo teretima svakodnevnog života, a brak je, da pojednostavim, malj za sve tipove učenjaka, ponajviše za filozofe, ne samo da te brak prizemljuje, nego te zakucava duboko u zemlju darodavku.

Pre izvesnog vremena Sveti je, pak, naprasno preseo predavački rad, koji je strogo razlikovao od istraživačkog rada kome je želeo da ostane posvećen, naročito temama iz filozofije Gotfrida Vilhelma Lajbnica, pa se isprva nosio mišlju o prelasku s fakulteta u neku istraživačku instituciju, a zatim da intenzivno mašta o pronalaženju neke bogate saputnice ili partnerke koja će iz velikodušnosti ili, što da ne, iz čiste ljubavi finansirati njegov istraživački rad kao slobodnog mislioca, pri čemu to saputništvo ili partnerstvo nikako nije podrazumevalo i zajedničko življenje, sem sporadično i po potrebi, pod istim krovom (uzgred budi rečeno, moja su maštanja išla u potpuno suprotnom smeru, jer sam dospao do srednjih godina, a da nijedna moja veza, zaslužno ili nezasluzeno, nije potrajala duže od trećine lunarnog ciklusa). Gotovo sa sigurnošću mogu da tvrdim kako ga je na takvo maštanje podstakao Bernhardov književni opus, u kom se na mnogo mesta (neka mi eksperti

za Tomasa oprostite što ovde ne hajem za preciznost) ogromna važnost pridaje figuri Tetke, koja je u stvarnom životu ovog pisca, osim idealnog duhovnog srodnika, nesumnjivo imala i ulogu njegovog finansijera, i možemo samo da konstatujemo kako je Tomas bio pravi srećnik, uzevši u obzir da su i najkvalitetniji pisci vrlo često bivali gladni i bez krova nad glavom, a željni telesnog i duhovnog opuštanja u skupim primorskim odmaralištima, bilo na Jadranu ili obalama Sredozemnog mora, što bez velikodušnih Tetki za većinu pisaca koji su se opredelili da žive od pisanja jednostavno nije priuštivo. Zamislivši, dakle, sebe kao slobodnog mislioca, Sveta se uplašio smanjenja ili gubljenja redovnih prihoda, pa je vrlo brzo odbacio ideju transfera od bolje plaćenog profesora ka lošije plaćenom istraživaču, ali ne i ideju o idealnoj Tetki, voljnoj i kadroj da, ne bi li ga oslobodila tereta svojstvenim svakodnevnom životu, finansira ne samo njegove istraživačke poduhvate kao slobodnog mislioca već, odnedavno, i njegov književni rad, a na potragu za idealnom Tetkom kao finansijerom, ne kao duhovnim srodnikom (da ne bude zabune), ohrabrila ga je popularna aplikacija za upoznavanje Tinder, koja je, uprkos ograničenom radijusu svog sirenskog zova na otprilike 160 km u prečniku, Svetu dovela skoro do egzaltacije kada je nakon pažljive izrade svog osobenjačkog korisničkog profila dobio

prvi poziv na sastanak od neke Tetke sa Avale, taman u noći kada se kiša meteora popularnog naziva Perseide golim okom mogla pratiti iz bašte njene ras-košne vile.

U nedavnom intervjuu za jedan dnevni list, u kome je predstavljen kao veliki stručnjak za Lajbnica i ranu modernu filozofiju, Sveta je, između ostalog, podsetio čitaoce na Vilhelmovu definiciju dobrog čoveka, a to je ona osoba koja, koliko joj to razum dopušta, voli sve ljude, ali Sveta je rešio da protivreči velikom Gotfridu, pa je izjavio da gotovo niko od nas nije dobar čovek, jer nam razum, ta kalkulativna i koristoljubiva sposobnost, dopušta da više mrzimo, preziremo, zavidimo i nipodaštavamo nego da bez ikakvog računa naprosto volimo. Osim što sam bio kivan na njega što me je, bez mog znanja i odobrenja, učlanio u *Društvo prijatelja Tomasa Bernharda*, ne zato što nisam voleo da čitam Bernharda, naprotiv, svakom sam se njegovom romanu vraćao nekoliko puta i u tim ponovnim čitanjima svakog njegovog romana uvek bih otkrio poneku značajnu rečenicu vrednu pamćenja koja mi je u ranijim čitanjima nekako promakla, na Svetu sam bio još ogorčeniji zato što je, pre nego što me je na svoju ruku učlanio u to udruženje, bio upoznat s mojim nepokolebljivim stavom da je internacionalno umrežavanje Bernhardovih strasnih čitalaca posredstvom nacionalnih *Dru-*

štava prijatelja u potpunoj suprotnosti i sa slovom i s duhom njegovog stvaralaštva. Premda sam voleo da čitam Bernharda, ali *bez* želje da podražavam njegovo pisanje, i bez želje da se uopšte upuštam u pisanje beletristike, jer sam smatrao da je za tako nešto potreban stvaralački nagon i urođeni dar ili stečena veština, a ja sam se zadovoljavao manje komplikovanim nagonom da čitam kvalitetnu literaturu, Sveta je iznenada počeo da čita Bernharda *sa* željom da ga podražava, a to mu – treba li da se čudim? – nije baš polazilo za rukom, mada je Bernharda čitao dugi niz godina, i to u originalu, ali sve donedavno nije poželio da piše kao on, niti uopšte da piše beletristiku. Kada mi je na čitanje dao isečak svog tek započetog romana prvenca, pod radnim naslovom *Roman o Tetki*, odmah mi je bilo jasno da u njemu namerava da opiše debakl kakav je doživeo u svojoj potrazi za idealnom Tetkom, a taj je debakl u stvarnosti bio potpun, možda čak i ponižavajući, i puka je sreća što Sveta nije voleo da se mrda iz Beograda, inače bi njegov debakl bio još veći, jer bi njegovo putovanje u, recimo, Niš, s aktiviranom aplikacijom Tinder na mobilnom telefonu, pomerilo radijus dostupnih Tetki ka jugu Srbije, gde se, isto kao u Beogradu i njenoj okolini, od sredovečnih muškaraca najmanje očekuje da nude sebe na doživotno izdržavanje u obliku saputništva koje, osim efemerno, ne

uključuje zajedničko življenje, a od usamljenih ili napuštenih i, možda, unesrećenih sredovečnih žena da se dragovoljno žrtvuju za tuđe stvaralaštvo po cenu istrajavanja u samoći iz čijih kandži pre svega žele da se izbave. Otud sam jedino ja mogao da vidim kako je lajbnicovac Sveta u svom intervjuu sasvim proračunato krenuo da protivreči svom omiljenom filozofu, a ubediti samouverenog Svetu da iz dana u dan zapravo pravi sve veće greške bilo je daleko teže od astronomskih proračuna sekularnih promena osunčavanja planete Zemlje kroz čitavu njenu geološku istoriju.

Ali najveća Svetina greška, na koju sam nastojao da mu skrenem pažnju onako kako to najbolji prijatelji inače rade, to jest iskreno, bila je njegova odluka da se uopšte upušta u pisanje tog romana, koji je po formi, doduše, podsećao na Bernhardovu prepoznatljivu kompoziciju, ako je suditi po onome što sam dobio na čitanje, jer na čitanje mi je dao nekih dvadesetak odštampanih stranica s već pomenutim radnim naslovom romana, pri čemu je prvi kratak pasus uvučen, nakon kog sledi takođe uvučen drugi pasus koji, pak, seže sve do poslednje odštampane stranice, što ipak ne bih mogao da nazovem prvim poglavljem romana, jer ni Bernhard nije imao poglavlja u svojim romanima, sve u svemu taj deo Svetinog romana ličio je po formi na Bernhar-

dovog *Gubitnika*, ali sadržaj je bio lagan, patetičan i bez trunke ironije ili cinizma ili duhovitih ili provokativnih opaski, čega kod Bernharda ima na tone na svakoj stranici, tone nezadovoljstva svim i svačim po stranici, tone kritika na račun svega po stranici, što je, mora se priznati, gustina gorčine koja bi se jedva podnela da nema Bernhardovog đavolskog humora, makar ja kao amater u tim stvarima ne znam kako to uspješnije da opišem, ali nisam toliki amater da ne prepoznajem amaterizam u građenju likova, pritom ne kažem da je to što se nalazi na stranicama, rekao bih, uvodnog dela *Romana o Tetki* nepismeno, jer je Sveta izuzetno pismen čovek, ali pripovedačev neimenovani junak, očigledno Svetin alter ego, traga za iskrenom ljubavlju i velikodušnošću, žali se na manjak empatije i razumevanja za zaslužne naučnike i stvaraoce, a tako je ustrojena i radnja romana, ide se od Tetke do Tetke kao na nekoj fabričkoj traci, ima ih ukupno četiri, i sve se zovu Tetka, međusobno se razlikuju samo po boji kose, prva je smeđa, druga plava, treća crna, četvrta crvena, i sve mu Tetke redom kažu NE, a to NE odnosi se na junakovu ponudu da sve od svake uzme a da nijednoj ništa ne da, osim velikog umetničkog dela koje bi nastalo da su kojim slučajem sve redom, i svaka ponaosob, rekle DA, i junak je gnevan što svaki put čuje NE, ali ne gnevi se na Tetke konkretno, nego ih

pre žali što se nisu oduprle teretima svakodnevnog života, pa ih je svakodnevni život, a da one toga nisu svesne, naprosto zdrobio, jadne Tetke, svaka je kao robot, i svaka naredna kao klon prethodne, ili kao da te jadne četvorke potiču iz iste materice, a takvu sam mu iskrenu kritiku neuverljivog građenja likova u tek započetom romanu izložio u kafeu u kome smo tada sedeli i ispijali kapučino, rekavši mu još da je mnogo bolji filozof nego književnik, toliko bolji filozof da književnik u njemu treba da crkne ne bi li ostavio više prostora za kvalitetnije filozofiranje već dokazano kvalitetnog filozofa. Surevnjivost nikom nije strana, pa ni mom najboljem kamaradu Sveti, kome vidno nije prijala moja potencijalno spasonosna iskrenost prema njemu, pa je samo ćutke otvorio neki italijanski nedeljnik žute štampe koji je prethodno izvadilo iz svog ranca, da bi mi zatim moj najbolji prijatelj, poliglota Sveta, zabrinutog lica, s italijanskog preveo podsetnik na godišnjicu i okolnosti smrti Ivoninog supruga, po zanimanju kustosa velelepne palate Brera, koji je preminuo od moždanog udara nakon što je ženu zatekao, usred svoje kućne kancelarije, na radnoj stolici s naslonom od orahovine, zadignute suknje boje konjaka, kako se gore-dole mrda po dlakavim butinama nekog bradonje, inače sredovečnog muškarca (uska ulica Brera raj je za voajere, dodaje anonimni autor novinskog članka), a

uprkos linearnom protoku realnog vremena koje tobož leči sve rane, u meni se na trenutak opet probudila zavist prema opisanom bradonji i radoznalost da konačno saznam o kome se radi, pa ne bih li prikrilo svoju trapavu uznemirenost, požurio sam da tu neprolazno šokantnu informaciju iznova proglasim gnusnim i glupavim tračem koji je najverovatnije plasirao neki ljubomorni konkurent iz modne industrije (olujo solarna, oduvaj me smesta!)

Moja profesionalna deformacija sijaset je puta nagrdila ili upropastila i tok i ishod mojih radnji, čemu je najbolji primer igra zavođenja i šarmiranja, jer astronom koji drži do sebe nikad ne bi podlegao jeftinoj romantici i mrcvario malograđanskom poetikom „skidanja zvezda sa neba“ (uprkos tome što statistika svedoči u korist prosečne delotvornosti ove i njoj sličnih poetskih metafora kojima nemaštoviti muški polusvet redovno pribegava), nego bi pre nastojao da odabranu damu zadivi pričom o eliptičkim, spiralnim i nepravilnim galaksijama, o supernovima, singularitetu i crnim rupama, o prolećnim, letnjim, jesenjim, zimskim, cirkumpolarnim i anticirkumpolarnim sazveždima i tako dalje, ali onda bi kod odabrane dame obično izazvao po njega rečit zev, kakav sam zaista i izazvao kada sam privlačnoj raspuštenici Tari (takve su glasine kružile o njoj), hteo da teleskopski skrenem pažnju na svoju inteligenciju,

muževnost i osećajnost. Prošlo je više od pola sata mog izigravanja hodajuće opservatorije pre nego što sam napokon shvatio da brineta Tara nije ni primećila moje udvaranje, jer su joj misli bile prezauzete organizacijom proslave proglašenja Svetinog, Ivoninog i mog srednjoškolskog druga (koga sam, u stvari, radije smatrao površnim i nedragim poznanikom) za predsednika novoosnovanog srbijanskog ogranka *Društva prijatelja Tomasa Bernharda*, a budući da sam dugonogoj Tari svojim prenemaganjem oko prisustva na toj svečanosti isisao pozamašan deo snage, veća je šansa bila, mislio sam, da tog časa meteorit udari pravo u Pupinov krater na Mesecu nego da kovrdžava Tara ikad padne u moje naručje.

Skoro sva naučna građa o Lajbnicu koju je Sveta dvadeset i kusur godina marljivo prikupljao nalazila se u njegovom kabinetu, građa koja je uključivala kako kritička izdanja filozofovih spisa i prepiski s najvećim umovima tog doba, tako i nepreglednu sekundarnu literaturu o Gotfridovom celokupnom stvaralaštvu, ali od svih šarenih Vilhelmovih zanimacija Sveta je izabrao, ima tome pet leta, da s njim deli čeprkanje po teoriji metafizičkog optimizma i unapred određene harmonije između duše i tela. Desetak dana pre te famozne svečanosti, koju zbog Ivoninog najavljenog prisustva nisam mogao da zamislim drukčije nego kao disharmoničnu, i skroz-naskroz sab-

lažjen Svetinim ne samo nerealnim, nego i po njega štetnim ambicijama (jer dan posle moje možda nemilosrdne ali svakako čovekoljubive kritike, rekao mi je da ne namerava da prepravlja svoj rukopis, da su rečenice u njemu tečne, i da jedva čeka da ga tečno pročita pred auditorijumom koji „transcendiraju“ moj amaterizam), palo mi je na pamet da nakratko „pozajmim“ ključ od njegovog kabineta, posetim komšiju bravara i, zlu ne trebalo, izradim kopiju ključa, što sam onda i uradio kada je tog popodneva, ljuljajući se u relaks fotelji smeštenoj u središnjem delu moje garsonjere, Sveta zahrkao nad najnovijim internacionalnim zbornikom o Lajbnicovoj teodikeji. Hrku mu je bio tako glasan da nije bilo potrebe hodati na prstima do zidnog čiviluka gde je po ulasku u stan okačio svoj ranac u kome je držao mali svežanj markerom obeleženih ključeva (slovo K na glavi sivog ključa od kabineta), par knjižurina, rolnu toalet papira, tablete betablokatora i aspirina, lekove za visok pritisak i povišen holesterol. A došao je tada kod mene kako bi me zamolio da na tom za njega izuzetno značajnom događaju pripazim na svoje ponašanje, da povedem računa o garderobi koju ću tamo nositi, da, makar za tu priliku, obuzdam uobičajeni poriv da svima naokolo sipam u lice svoje anarhističke stavove i, naročito, da se ne naroljam, jer u takvom stanju, prečestom nekoliko meseci una-

zad, čak i moje neiscrpne astronomske zanimljivosti prestaju da bivaju zanimljive.

S tim u vezi, možda je Sveta bio u pravu, moguće je da sam u poslednje vreme preterivao i s alkoholom i s pričljivošću, da li zbog krize srednjih godina ili zbog svog jednoličnog načina života, što za sobom obično povlači pravljenje salda u pogledu ostvarenih ciljeva, čime, naravno, nisam bio impresioniran, pa je blagi pad radnog entuzijazma kod samca poput mene iziskivao koji srk više kao tradicionalni oblik samopropisane terapije, ali kad je o preterivanju reč, ništa na ovom svetu nije bilo tako preterano kao Svetina najsvježija fantazma, koja je zapravo bila nešto najgluplje što se može čuti, posebno ako se ima u vidu da ju je izgovorio jedan od najbistrijih meni znanih učenjaka: „Mislim da će moj roman biti pravi hit u Italiji“. I dok je Sveta, otvorenih usta i zabačene glave preko relativno visokog naslona, sve glasnije hrkao u mojoj relaks fotelji, ja sam sve odlučnije usmeravao pogled na zid iznad njegovog proćelavog temena, tačnije na zid okačenu i uramljenu fotografiju blještave kome i sjajnobelog repa Hejl-Bopove komete, čijem bi preletu nad vedrim noćnim beogradskim nebom (makar je ta sladostrasna noć bila neobično vedra) tokom moje apsolventske godine samo praznoverni i tupavoglavi astrolog pridao moć da Ivonu tek tada i zahvaljujući toj i takvoj konste-